

Dariusz Zdziech

<https://orcid.org/0000-0002-6341-3916>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Cyfryzacja dorobku kulturowego Polonii w Nowej Zelandii

Digitization of the Cultural Heritage of the Polish Community in New Zealand

Abstrakt

Nowa Zelandia to jedno z najlepiej rozwiniętych państw świata. Pomimo ogromnej odległości od Polski zamieszkuje tam, począwszy od XIX w., wielu polskich migrantów. Celem artykułu jest przedstawienie aktualnej sytuacji zachowania archiwaliów dotyczących działalności Polaków w Nowej Zelandii oraz stanu ich cyfryzacji. Materiał źródłowy do tego typu badań posiadają archiwa oraz biblioteki państwowe w Nowej Zelandii. Jest on również dostępny w niewielkiej ilości jako cyfrowy zasób polskich organizacji w Nowej Zelandii, obecny na ich oficjalnych stronach internetowych. W Polsce kilka instytucji na własnych stronach internetowych także posiada cyfrowe wersje materiałów Polonii nowozelandzkiej. Dzięki zastosowanym metodom badawczym wskazano poziom cyfryzacji materiałów polonijnych. Podstawową tezę pracy jest stwierdzenie faktu znacznego rozproszenia dorobku kulturowego Polonii nowozelandzkiej, nie tylko pomiędzy instytucjami państwowymi w Nowej Zelandii i miejscowymi organizacjami polskimi, ale również poza jej granicami, w tym nad Wisłą. Głównym wnioskiem artykułu jest utworzenie na antypodach jednego, centralnego archiwum Polonii nowozelandzkiej posiadającego doświadczonych pracowników i dysponującym środkami pozwalającymi

na konsekwentne zachowywanie śladów naszej obecności w Nowej Zelandii.

Słowa kluczowe: Nowa Zelandia, archiwa, Polonia, cyfryzacja, historia

Abstract

New Zealand is one of the world's most developed countries. Despite the great distance from Poland, many Polish migrants have lived there since the 19th century. The purpose of this article is to present the current situation of the preservation of archival materials relating to the activities of Poles in New Zealand and the state of their digitization. The source material for this type of research is held by archives and state libraries in New Zealand. It is also available, in small amounts, as a digital resource of Polish organizations in New Zealand, discernible on their official websites. In Poland, several institutions also have digital versions of Polish New Zealand materials on their own websites. Through the research methods used, the level of digitization of Polonia materials was indicated. The basic thesis of the paper is the considerable dispersion of the cultural heritage of the Polish community in New Zealand, not only between state institutions in New Zealand and local Polish organizations, but also beyond the borders of New Zealand, including Poland. The main conclusion of the article is the creation of a single, central archive of the New Zealand Polish community in the Antipodes with experienced staff and the means to consistently preserve the traces of our presence in New Zealand.

Keywords: New Zealand, archives, Polish Diaspora, digitalization, history

Najodleglejszy kontynent od Polski rzadko bywa tematem rozważań naukowych nad Wisłą. Większość badaczy, jeśli już porusza temat południowego Pacyfiku, to skupia się na Australii. Nowa Zelandia, obecnie licząca ponad pięć milionów mieszkańców¹, chociaż jest największym z polinezyjskich lądów, powierzchnią porównywalnym z Wielką Brytanią, wydaje się zbyt egzotyczna, by szukać na niej znaczniejszych śladów polskiej obecności. Czy aby słusznie? Polacy głównie od XIX w. przybywali do Nowej Zelandii, choć nie były to imponujące liczebnie grupy osób. Ślady ich działalności na antypodach są widoczne, jednak mocno rozproszone i słabo udokumentowane. Brak jednej centralnej organizacji polonijnej, która posiadając wiedzę, doświadczenie oraz środki

1 Podstawowe informacje na temat Nowej Zelandii zob.: HKTDC Research, *New Zealand: Market Profile*, <https://research.hktdc.com/en/article/MzU4MDM2MDM3> (dostęp: 16.09.2023); Britannica, *New Zealand*, <https://www.britannica.com/place/New-Zealand> (dostęp: 16.09.2023).

finansowe, byłyby miejscem gromadzenia, katalogowania oraz cyfryzacji dorobku kulturowego Polonii w tym kraju. Obecne rozproszenie dorobku kulturowego Polonii w Nowej Zelandii nie pozwala na pełny proces jego cyfryzacji, jednakże wiele pomniejszych instytucji, organizacji, a nawet osób prywatnych zarówno w Nowej Zelandii, jak i w Polsce stara się zachować w formie cyfrowej jak najwięcej pozyskanych materiałów.

Nowa Zelandia od ponad wieku postrzegana jest jako kraj bogaty w tereny uprawne, oraz charakteryzujący się przepięknymi krajobrazami. To państwo, które w trakcie II wojny światowej i po niej kosztem własnych mieszkańców przesłał tysiące ton swoich produktów do wyniszczonej Europy. Rozwinął jedną z najbardziej innowacyjnych gospodarek na świecie, nie zapominając o potrzebujących schronienia migrantach. Jako jedno z najnowocześniejszych państw na Ziemi, a jednocześnie jedno z najbardziej odległych od głównych mocarstw XX w., nie zostało zniszczone przez wojny światowe, dzięki czemu tysiące materiałów archiwalnych przetrwało do chwili obecnej. Nowoczesność oraz innowacyjność pozwoliły też Nowej Zelandii bardzo wcześnie korzystać z dobrodziejstw Internetu poprzez tworzenie stron internetowych, również dla większych bibliotek i archiwów tego kraju, i archiwizować w sposób cyfrowy dokonania mieszkańców Aotearoa².

Począwszy od XIX w. wśród migrujących do Nowej Zelandii Polaków znalazły się osoby uznane przez miejscowych za warte upamiętnienia. Pozostałe dokumenty ich działalności, przechowywane w miejscowych bibliotekach i archiwach, dzięki szybkiemu rozwojowi technologii w tym anglojęzycznym kraju w znacznej mierze zostały już poddane procesowi cyfryzacji.

W niniejszym artykule metodyka badań opiera się głównie na obserwacji uczestniczącej Polonii nowozelandzkiej przez autora podczas jego pobytów w Nowej Zelandii w latach 2005, 2008, 2018, 2019, jak również na analizie porównawczej źródeł oraz – szczególnie jeśli chodzi o świat cyfrowy – wykorzystaniu metody *desk research*.

Literatura dotycząca archiwizacji dorobku polskiego w Nowej Zelandii, w języku polskim jest niewielka, jednakże wspomnieć należy o takich publikacjach jak: *Współczesne księgozbiory polskie za granicą. Informator*³, *Informator o archiwach i dziejach Polonii w Australii oraz Nowej*

2 Aotearoa („kraj długiej białej chmury”) – maoryska nazwa Nowej Zelandii.

3 Barbara Bieńkowska (red.), *Współczesne księgozbiory polskie za granicą. Informator* (Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2009), 337–342.

*Zelandii w dokumentach*⁴, *Archiwa to mosty pamięci między przeszłością, terażniejszością i przyszłością...*⁵, czy artykułach: *Polskie Muzeum w Auckland*⁶, *Ośrodki polonii nowozelandzkiej i ich zbiory*⁷, jak również o *Archiwach Polonii w Australii i Nowej Zelandii*⁸. Dodatkowym źródłem informacji mogą być publikacje poświęcone historii Polaków w Nowej Zelandii. Poświęca temu uwagę kilku autorów, których prace znajdują się w przypisach na dalszych stronach artykułu.

Jak można wyczytać z pracy Lecha Paszkowskiego *Polacy w Australii i Oceanii*⁹ za pierwsze osoby związane z Polską, które dotarły do Nowej Zelandii, można uznać Forsterów (Jana Rajnolda urodzonego w Tczewie i jego syna Jana Jerzego urodzonego w Mokrym Dworze). Z pochodzenia Szkoci, byli poddanymi polskiego króla, gdy w 1772 r. udawali się ze znakomitym nawigatorem Jamesem Cookiem w jego drugą podróż na Pacyfik, na temat której w 1777 r. opublikowali pracę *A Voyage round the World in His Britannic Majesty's Sloop Resolution, Commanded by Capt. James Cook, during the Years, 1772, 3, 4, and 5*¹⁰. Cyfryzacja dorobku Forsterów przebiegała bez problemów z racji publikacji ich dokonań w zachodniej Europie¹¹.

W inny sposób przedstawia się cyfryzacja kolejnych śladów polskiej działalności w Nowej Zelandii. We wcześniejszych dekadach XIX w.

4 Hanna Krajewska (red.), *Informator o archiwach i dziejach Polonii w Australii oraz Nowej Zelandii w dokumentach* (Warszawa: Wydawnictwo Archiwum Polskiej Akademii Nauk, 2012).

5 Julia Dziwoki (red.), *Archiwa to mosty pamięci między przeszłością, terażniejszością i przyszłością...* (Krosno: Wydawnictwo Armagrab, 2017).

6 Dariusz Zdziech, „Polskie Muzeum w Auckland”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* 3 (2007): 35–36.

7 Dariusz Zdziech, *Ośrodki Polonii nowozelandzkiej i ich zbiory*, w: Małgorzata Święch-Płonka (red.), *Prace Komisji PAU do badań diaspory polskiej* (Kraków: Wydawnictwo PAU, 2012), 147–162.

8 Hanna Krajewska, *Archiwa Polonii w Australii i Nowej Zelandii. Emigracja i środowiska polonijne*, ed. Alicja Kulecka (Warszawa: Wydawnictwo UW, 2013), 93–105.

9 Zob. Lech Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii 1790–1940* (Toruń–Melbourne: Kucharski, 2008), 21–22.

10 W Polsce najnowsze wydanie *Podróży naokoło świata* autorstwa Jerzego Forstera ukażało się w 2007 roku.

11 Badania i opisy podróży obu Forsterów były publikowane już od 1777 r. na terenie Europy w językach angielskim, niemieckim i francuskim. Jako część zasobów wielkich europejskich bibliotek zostały już poddane procesowi cyfryzacji wiele lat temu, dzięki czemu są dostępne w Internecie, np. tutaj: Georg Forster, Johann Reinhold Forster, *A Voyage Round the World: In His Britannic Majesty's Sloop...* (London, 1776), za: Google Books, https://books.google.pl/books?id=-FZeAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (dostęp: 16.09.2023).

docierali tam pojedynczy Polacy lub migranci przybywający wraz z rodziną. Wśród tych pierwszych należy wymienić chwilowych gości, takich jak uczestnik powstania listopadowego Edward Fergus¹², czy pierwszy polski naukowiec, który opłynął świat, Paweł Edmund Strzelecki¹³. Z grona polskich rodzin wymienić należy klan Zubrzyckich, których nazwisko w Nowej Zelandii zmieniono na Subritzky¹⁴, oraz rodzinę Lubeckich na czele z Alojzym Konstantym Druckim-Lubeckim¹⁵. Nie można też pominąć takich postaci jak Sygurd Wiśniowski, autor powieści *Dzieci królowej Oceanii*¹⁶, jednej z pierwszych na świecie opisujących walkę Maorysów z brytyjskimi kolonizatorami. Cyfrowy egzemplarz tej książki można znaleźć chociażby na stronie Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej¹⁷, jak również w New Zealand Electronic Text Collection¹⁸. Inną ze znamienitych postaci tego czasu był przybyły do Nowej Zelandii w 1868 r. późniejszy wykładowca języków współczesnych, hrabia Józef Edmund Potocki de Montalk, którego życiorys dostępny jest w Internecie na stronach Te Ara The Encyclopedia of New Zealand¹⁹. Z uwagi na charakter artykułu nie

-
- 12 Szerzej zob. Tadeusz Słabczyński, *Podróżnicy polscy w Australii i Oceanii* (Warszawa: Globograf, 2020), 90–93; Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii*, 145–147.
 - 13 Najobszerniej o tej postaci zob. Lech Paszkowski, *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2021).
 - 14 Informacje o rodzinie Subritzky, jako pierwszej polskiej rodzinie w Nowej Zelandii, zachowały się w dokumentach nowozelandzkich: National Library of New Zealand, *Subritzky family of Northland*, <https://natlib.govt.nz/records/20644382?search%5Bi%5D%5Bsubject%5D%5B%5D=Frontier+and+pioneer+life&search%5Bi%5D%5Bsubject%5D%5B%5D=New+Zealand+--+Northland&search%5Bpath%5D=items> (dostęp: 16.09.2023).
 - 15 Szerzej zob. Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii*, 158–160. Informacje w formie cyfrowej wraz ze zdjęciem grobu hrabiego, polskiego powstańca listopadowego, zostały zamieszczone na stronie Polonii w Otago: Polish Heritage of Otago and Southland Charitable Trust (POHOS), *Welcome*, <https://polesdownsouth.org.nz/> (dostęp: 09.10.2023).
 - 16 Książka powstała w języku polskim na podstawie pobytu S. Wiśniowskiego w Nowej Zelandii (szerzej: Paszkowski, *Polacy w Australii i Oceanii*, 227–231). Informacje na jego temat oraz anglojęzycznej wersji książki: The New Zealand Electronic Text Collection. *Tikera, Children of the Queen of Oceania*, <https://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/name-431103.html> (dostęp: 16.09.2023).
 - 17 Zob. Sygurd Wiśniowski, *Dzieci królowej Oceanii* (Warszawa: Nakładem Gebethnera i Wolfa, 1877), Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/6463/edition/5987/content> (dostęp: 16.09.2023).
 - 18 Więcej zob. w: New Zealand Electronic Text Collection Victoria University Wellington, *Tikera*, <https://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-WisTike.html> (dostęp: 16.09.2023).
 - 19 Szerzej zob. Te Ara The Encyclopedia of New Zealand, *Story: de Montalk, Joseph Wladislas Edmond Potocki*, <https://teara.govt.nz/en/biographies/2d6/de-montalk-joseph-wladislas-edmond-potocki> (dostęp: 16.09.2023).

sposób wymienić w tym miejscu wszystkich osób polskiej krwi, którzy dotarli choć na chwilę do Aotearoa.

Faktem jest, że w drugiej połowie XIX w. do Nowej Zelandii przybywali już nie tylko pojedynczy Polacy, ale i większe grupy osób zamieszkałych wcześniej na polskich ziemiach. W latach siedemdziesiątych XIX w. kraj z antypodów potrzebował ogromnej ilości osadników z Europy Północno-Wschodniej, mających pracować przy budowie dróg, mostów, sieci telegraficznych czy kolejowych, nie zapominając o farmerach oraz osobach zdolnych osuszać mokradła i wycinać lasy. Pierwszą z takich polskich grup byli osadnicy, którzy przybyli do Nowej Zelandii w 1872 r. z zaboru pruskiego. Kolejne lata to następne grupy Polaków, którzy z racji zaborów uznawani byli za obywateli Prus, Rosji lub Austrii. Do dziś zachowały się w Aotearoa listy pasażerów takich statków jak: *Friedeburg*, *Palmerston*, *Crusader*, *Asia*, *Sussex*, *Reichstag* czy *Fritz Reuter*²⁰. Na antypodach Polacy osiedli na Wyspie Południowej w okolicach Christchurch, jak również na południe od Dunedin, w osadach Greytown (Allanton), Waihola i Gore. Większość tych grup stanowili robotnicy i rolnicy, a ich ślady zachowały się głównie na starych cmentarzach, gdzie czasem już tylko na leżących płytach nagrobnych dostrzec można zniekształcone w anglojęzycznym kraju polskie nazwiska²¹. W XIX w. na Wyspie Północnej Nowej Zelandii grupy polskich robotników i rolników pochodzących głównie z zaboru pruskiego osiedlały się przede wszystkim w regionie Taranaki (okolice New Plymouth), ściągając później z Europy swoje rodziny i sąsiadów. Największe skupiska Polonii w tym okresie to miejscowości Ingelwood oraz Stratford. Polacy z lepszym wykształceniem lub uznający się za osoby bardziej przedsiębiorcze w tamtym okresie wybierały główne miasta Nowej Zelandii, takie jak Auckland i Wellington²².

Do dnia dzisiejszego nie udało się jeszcze spisać i skatalogować oraz utrwalić cyfrowo grobów Polaków zarówno na Wyspie Północnej, jak i Południowej Nowej Zelandii, nie wspominając już o dokonywaniu ich konsekwentnej restauracji (fot. 1).

20 Listy pasażerów statków wożących emigrantów z Europy Północno-Wschodniej do Nowej Zelandii w XIX w. dostępne są w nowozelandzkim archiwum narodowym, np.: New Zealand National Archives, *Passenger list of the 'Fritz Reuter'*, <https://collections.archives.govt.nz/en/web/arena/search#/entity/aims-archive/19330/passenger-list-of-the-fritz-reuter?q=Fritz+reuter+&source=aims-archive> (dostęp: 16.09.2023).

21 Więcej na temat polskich osadników na Wyspie Południowej zob. Leszek Wątróbski, *Polskie osadnictwo w Nowej Zelandii 1872–1983* (Szczecin: PPH Zaspól, 2011), 64–90.

22 *Ibidem*, 91–103.

Fotografia 1. Groby Polaków z miejscowości Waihola, na Wyspie Południowej.
Źródło: fot. autora

W dwudziestoleciu międzywojennym, pomimo napływu do Nowej Zelandii migracji łańcuchowej z niepodległej już Rzeczypospolitej, jak również grupy polskich Żydów, którzy szczególnie tuż przed wybuchem II wojny światowej oraz w jej trakcie licznie zaczęli przybywać na antypody²³, nie zarejestrowano w Aotearoa polskich organizacji.

Pierwsza z nich, o nazwie Association of Poles in Wellington, powstała w 1942 r. głównie za sprawą polskich Żydów, w tym Leopolda Hartmana oraz Williama Fankela. Przed wojną powstawały żydowskie organizacje w Nowej Zelandii²⁴, ale ci polscy Żydzi postanowili powołać Stowarzyszenie Polaków w samym Wellington. Nie można zapomnieć tu o roli Konsula Generalnego RP w Nowej Zelandii hrabiego Kazimierza Antoniego Wodzickiego, który po przybyciu na antypody w styczniu 1941 r.,

23 Więcej zob. Jewish Lives, *Peter Baruch: My story*, <https://www.jewishlives.nz/our-people/peter-baruch-my-story-part-twonbspeast-to-freedom-nbspjapan-to-wellington> (dostęp: 16.09.2023).

24 Szerzej w: New Zealand History, *Council of Jewish Women of New Zealand*, <https://nzhistory.govt.nz/women-together/council-jewish-women-new-zealand> (dostęp: 16.09.2023).

bardzo aktywnie działał w Nowej Zelandii na rzecz Polski²⁵. To także dzięki jego pracy udało się sprowadzić do Pahiatua w czasie wojny 733 polskich dzieci, głównie sierot i półsierot, oraz 105 osób personelu opiekuńczego²⁶. Dzięki tej grupie oraz przybyłym zaraz po II wojnie światowej polskim żołnierzom (byli to ojcowie lub bracia dzieci z Pahiatua) w marcu 1948 r. w Wellington zostało powołane do życia Polish Association in New Zealand²⁷. To najstarsza działająca do dziś polonijna organizacja w Aotearoa. Posiada własne archiwum dokumentujące obecność Polaków w tym kraju, jednakże pomimo iż większość jej zbiorów została sfotografowana, nie są one dostępne w Internecie, a każdy wgląd do nich musi zostać uzgodniony z władzami tej organizacji²⁸. Teraźniejszość członków stowarzyszenia pochłania decyzja o niezwykle kosztownym remoncie lub zmianie siedziby Domu Polskiego ze względu na występujące w Wellington częste trzęsienia ziemi, które znacząco nadwątlily budynek gromadzący polonijne organizacje w stolicy Nowej Zelandii²⁹.

Polacy przybywający do Nowej Zelandii w czasie II wojny światowej, a także ci docierający zaraz po wojnie, polscy żołnierze oraz Displaced Persons (DP's) znacząco zwiększyli liczebność Polonii w Aotearoa. Dalsze lata to migracja łańcuchowa, migracja solidarnościowa lat osiemdziesiątych XX w. oraz Polacy emigrujący już w XXI w. bezpośrednio z Polski lub po nabyciu doświadczenia w pracy w innym anglojęzycznym kraju³⁰. Nie wszyscy osiedlili się w stolicy Nowej Zelandii. Wielu z nich znalazło zatrudnienie w takich ośrodkach miejskich jak np. Auckland, Christchurch, Hamilton, Dunedin, New Plymouth, lub w ich pobliżu. Ich działalność i wkład w budowę nowoczesnej Nowej Zelandii jest na miejscu powszechnie znany i doceniany (fot. 2).

25 Zob. Te Ara The Encyclopedia of New Zealand, *Story: Wodzicki Kazimierz Antoni z Granowa*, <https://teara.govt.nz/en/biographies/5w45/wodzicki-kazimierz-antoni-z-granowa> (dostęp: 16.09.2023).

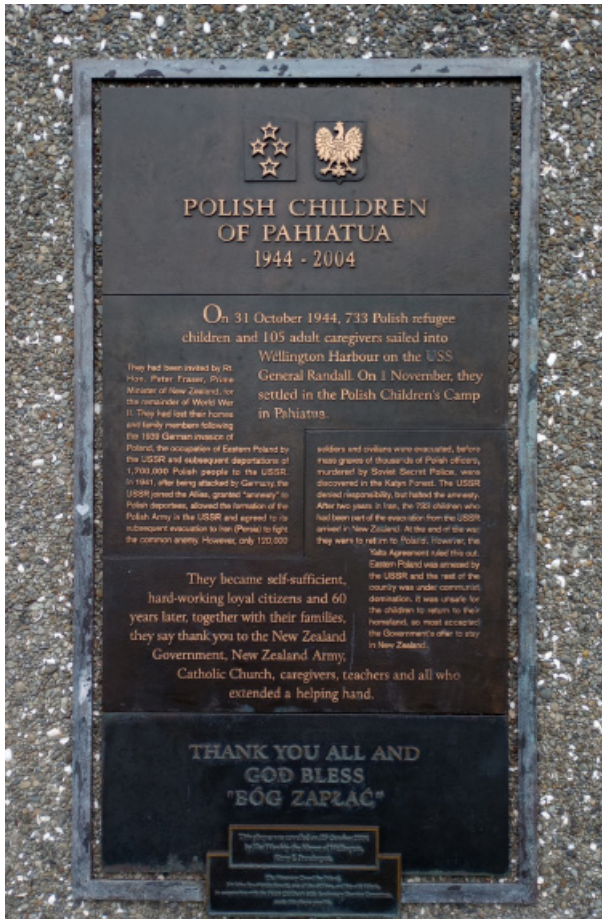
26 Szerzej ten temat traktują publikacje: Dariusz Zdziech, *Pahiatua, „Mała Polska” małych Polaków* (Kraków: Societas Vistulana, 2007); Witold J. Chmielewski, *Dzieci Polskie w Nowej Zelandii. Obóz w Pahiatua (1944–1949)* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe AIK, 2022); Adam Manterys (red.), *New Zealand's First Refugees. Pahiatua's Polish Children* (Wellington: Polish Children's Reunion Committee, 2006).

27 Polish Association in New Zealand, *History*, <https://www.polishcommunity.org.nz/our-story-1> (dostęp: 16.09.2023).

28 Korespondencja mailowa autora z Jackiem Dreckim (12 czerwca 2023).

29 Szerzej zob. Andre Chumko, *Wellington's Dom Polski, home to NZ's Polish community is quake-prone*, The Post, <https://www.thepost.co.nz/nz-news/350019503/wellingtons-dom-polski-home-nzs-polish-community-quake-prone> (dostęp: 16.09.2023).

30 Więcej zob. Dariusz Zdziech, *Polska Nowa Zelandia. Emigracja lat 1945–2006* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2022); Marian Kałuski, *Polacy w Nowej Zelandii* (Toruń: Kucharski, 2006); Wątróbski, *Polskie osadnictwo w Nowej Zelandii*.

Fotografia 2. Tablica pamiątkowa w centrum stolicy Nowej Zelandii. Źródło: fot. autora

W zależności od liczebności oraz chęci działalności członków Polonii w niektórych miejscach powstały organizacje skupiającej się wokół polskiej kultury. W XXI w. własne strony internetowe posiadają: The Auckland Polish Association³¹, Polish Community Trust Bay of Plenty w Taurandze³², Polish Heritage of Otago and Southland Charitable

31 The Auckland Polish Association inc., *Home*, <https://poloniaauckland.co.nz/> (dostęp: 09.10.2023).

32 Polish Community Trust Bay of Plenty, *Our mission*, <https://polishcommunitytrust.weebly.com/> (dostęp: 09.10.2023).

Trust w Dunedin³³, The Polish Association in Christchurch³⁴. Dużą rolę w społeczności polonijnej w Aotearoa odgrywają także: Polish Society in Taranaki³⁵, *Between the Waters* – Polish Legacy in NZ Charitable Trust³⁶ oraz prowadzona przez byłego Konsula Honorowego RP w Auckland Johna Roya-Wojciechowskiego Polish Heritage Trust Museum in New Zealand w Auckland, gdzie gromadzone są polskie pamiątki, ale także organizowane są liczne zajęcia kulturalno-edukacyjne, także dla Nowozelandczyków – od najmłodszych po seniorów³⁷. Istnieją również strony internetowe w formie blogów, opowiadające o historii polskich migrantów w Nowej Zelandii. Jedną z nich, o nazwie Polish History New Zealand³⁸, tworzą Polacy oraz ich potomkowie. Każda z tych stron zawiera ogromną ilość materiałów dotyczących dorobku kulturowego Polonii w Nowej Zelandii. Są to zarówno spisane wypowiedzi dawnych emigrantów, ale też pewna, choć niestety niewielka, liczba zdjęć dokumentujących zebrane w Aotearoa historie. Dużo udokumentowanych śladów działalności Polonii w Nowej Zelandii znalazło się w prywatnych zbiorach członków zarządów polskich organizacji rozsianych po kraju. Braki lokalowe, sprzętowe oraz finansowe nie pozwalały na archiwizację dokumentacji w siedzibach organizacji. Prywatne archiwa po śmierci znających język polski seniorów rodów często stawały się zbędną makturą dla następnych pokoleń nowozelandzkich rodzin.

W ostatnim czasie coraz więcej ze wspomnianych organizacji stara się digitalizować zbiory członków stowarzyszeń i dorobku kulturowego Polonii na danym terenie. W miarę możliwości dzieje się to poprzez publikowanie dorobku na własnych stronach internetowych. Obecnie w tej materii organizacje polonijne wspiera Ambasada RP w Wellington.

Dodatkowo prywatne inicjatywy, takie jak na przykład praca Jacka Dreckiego, członka Polonii nowozelandzkiej z Auckland, polegająca na

33 Polish Heritage of Otago and Southland Charitable Trust (POHOS), *Welcome*, <https://polesdownsouth.org.nz/> (dostęp: 09.10.2023).

34 The Polish Association in Christchurch inc., *About us*, <https://www.polonia.org.nz/about-us> (dostęp: 09.10.2023).

35 Polish Society in Taranaki – grupa początkowo założona przez Raya Watembacha, potomka pierwszych polskich osadników w Nowej Zelandii w XIX w., skupiająca się początkowo na genealogii polskich rodów zasiedlających region Taranaki na Północnej Wyspie.

36 Polish Legacy in NZ Charitable Trust, *Between the Waters*, <https://www.facebook.com/polishlegacynz/> (dostęp: 09.10.2023).

37 Polish Heritage Trust Museum, *About us*, http://www.polishheritage.co.nz/?page_id=4 (dostęp: 09.10.2023).

38 Polish History New Zealand, *About us*, <https://polishhistorynewzealand.org/about-us/> (dostęp: 09.10.2023).

skanowaniu wszystkich numerów „Wiadomości Polskich” wychodzących w Wellington od lat pięćdziesiątych XX w.³⁹ czy prasy wydawanej przez organizacje polonijne w Auckland od lat osiemdziesiątych XX w., napawają nadzieją, że miejscowy dorobek Polaków w Nowej Zelandii zostanie zachowany także w postaci cyfrowej⁴⁰.

Odrębnym miejscem, w którym digitalizuje się ślady polskiej obecności w Nowej Zelandii, jest Polska. Największym sukcesem okazał się zeszłoroczny „Projekt finansowany ze środków Kancelarii Prezesa Rady Ministrów w ramach zadania publicznego dotyczącego pomocy Polonii i Polakom za granicą”, dotyczący 150-lecia przybycia pierwszych polskich osadników do Nowej Zelandii. W ramach tego projektu, który skupił wokół siebie polonijne organizacje z obu wysp kraju na antypodach, powstała strona internetowa poświęcona tejże rocznicy, zawierająca informacje zarówno o Polakach przybyłych na drugi kraniec świata w XIX w., ale także o tych przybywających lub odwiedzających Nową Zelandię w kolejnym stuleciu⁴¹. Innymi miejscami w Polsce, gdzie cyfryzowany jest dorobek kulturowy Polonii nowozelandzkiej, są Muzeum Emigracji w Gdyni⁴² (tam znajdują się nagrania wideo, w których występują członkowie Polonii nowozelandzkiej⁴³), Muzeum Pamięci Sybiru⁴⁴ (posiadające zdjęcia w postaci cyfrowej), Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą Polonika⁴⁵, ale także inne organizacje: Fundacja Kresy-Syberia prowadząca Wirtualne Muzeum⁴⁶ oraz Międzyzakładowa Komisja Pracowników Oświaty i Wychowania NSZZ Solidarność w Miechowie, która stworzyła stronę internetową⁴⁷,

39 Skany czasopisma w zbiorach autora.

40 Informacje autora na podstawie spotkań i korespondencji mailowej z Jackiem Dreckim z Auckland (12 czerwca 2023) oraz Adamem Manteryssem z Wellington (20 czerwca 2023) [materiał w zbiorach autora].

41 150 Years Poles Down South, *Voyaging across the seas*, <https://150yearspolesdownsouth.nz/> (dostęp: 9.10.2023).

42 Muzeum Emigracji w Gdyni, *Nowa Zelandia*, <https://polska1.pl/?s=Nowa+Zelandia> (dostęp: 09.10.2023).

43 Archiwum Emigranta, *Dzieci z Pahiatua*, <https://archiwumemigranta.pl/dzieci-z-pahiatua/> (dostęp: 9.10.2023).

44 Muzeum Pamięci Sybiru, *Dzieci Sybiru w Nowej Zelandii*, <https://swiatsybiru.pl/pl/dzieci-sybiru-w-nowej-zelandii/> (dostęp: 09.10.2023).

45 Polonika, *Polskie ślady w Nowej Zelandii*, <https://polonika.pl/polonik-tygodnia/polskie-slady-w-nowej-zelandii> (dostęp: 09.10.2023).

46 Kresy-Syberia Virtual Museum, *Polscy uchodźcy w Nowej Zelandii*, <https://kresy-siberia.org/galerie-muzealne/polscy-uchodzcy-w-nowej-zelandii-1944-1951/?lang=pl> (dostęp: 09.10.2023).

47 Dzieci Pahiatua, *Konkurs historyczny*, <http://pahiatua.pl/konkurs/> (dostęp: 9.10.2023).

dotyczącą polskich dzieci z Pahiatua, przygotowując konkurs dla szkół z wiedzy na temat tej emigracji. Spośród organizacji pozarządowych można np. wymienić Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej „Widok”, realizujące w Nowej Zelandii projekt „Bolesław Augustis i Sybiracy z Nowej Zelandii. Kwerenda i digitalizacja wybranych archiwów”⁴⁸. Warto także wspomnieć o osobach prywatnych w Polsce, tworzących blogi dotyczące Polonii nowozelandzkiej, na których to stronach zamieszczają dorobek tamtejszych Polaków. Przykładem może być strona internetowa dr. Leszka Wątróbskiego Polacy na Świecie⁴⁹.

Największą liczbę dokumentów oraz zdjęć świadczących o działalności Polaków w Nowej Zelandii, które posiadają swoje cyfrowe odpowiedniki, posiadają nowozelandzkie archiwa, muzea oraz biblioteki. Miejscowe urzędy oraz rządowe instytucje bardzo wcześnie zaczęły korzystać z dobrodziejstw Internetu, przenosząc ogromne ilości swoich źródeł do świata cyfrowego. Kolejne dekady to dalszy rozwój cyfryzacji dokumentów, jakie posiadały w swych zasobach. Nie oznacza to, że wszelkie dokumenty miejscowej Polonii były przyjmowane do państwowych archiwów czy bibliotek.

Obecnie istnieje duża liczba nowozelandzkich stron internetowych, na których możemy znaleźć elementy dorobku Polonii na terenie tego kraju. Poniżej przedstawione zostało zaledwie kilka o największym znaczeniu.

Archives New Zealand posiadają bogatą kolekcję dokumentów, zdjęć oraz filmów dokumentalnych dotyczących Polonii nowozelandzkiej⁵⁰. Drugim miejscem udostępniającym znaczną ilość zdigitalizowanych informacji o Polakach w Nowej Zelandii jest National Library of New Zealand. Szczególnie cenne są tu kolekcje zdjęć Polaków⁵¹, oraz informacje o działalności Polonii ukazujące się w miejscowej prasie⁵². Za niezwykle istotną należy uznać stronę Papers Past, na której można

48 Szerzej o projekcie na stronie Stowarzyszenia: Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej Widok, *Bolesław Augustis i Sybiracy z Nowej Zelandii*, <https://widok.org.pl/boleslaw-augustis-i-sybiracy-z-nowej-zelandii/> (dostęp: 09.10.2023).

49 Polacy na Świecie, *Nowa Zelandia*, <https://watrobski.wordpress.com/category/nowa-zelandia/> (dostęp: 09.10.2023).

50 Więcej zob. Archives New Zealand, *Pahiatua Polish*, <https://collections.archives.govt.nz/en/web/arena/search#/entity/aims-archive/R25540284/13-black-and-white-photographs-of-polish-refugees-arriving-at-wellington-and-at-the-polish-childrens-camp-at-pahiatua?q=Pahiatua+Polish&source=aims-archive> (dostęp: 9.10.2023).

51 National Library, *Polish Pahiatua*, <https://natlib.govt.nz/items?text=Polish+Pahiatua&commit=Search> (dostęp: 09.10.2023).

52 National Library, *Polish Pahiatua Newspapers*, <https://natlib.govt.nz/items?i%5Bcategory%5D=Newspapers&text=Polish+Pahiatua> (dostęp: 09.10.2023).

znaleźć informacje o Polakach sprzed ponad wieku⁵³. Bardzo ważnym miejscem, udostępniającym cyfrowe kolekcje zdjęć dotyczące Polaków w Nowej Zelandii, jest też Pahiatua Museum⁵⁴, jak również szereg innych nowozelandzkich muzeów posiadających cyfrowe wersje swych zbiorów dotyczących tamtejszej Polonii.

Zakończenie

Cyfryzacja dokonań Polaków w Nowej Zelandii, głównie przed II wojną światową, w znacznej mierze została wykonana przez archiwa i biblioteki nowozelandzkie. Większym problemem staje się zachowanie oraz cyfryzacja dokonań Polaków w Nowej Zelandii po 1945 roku. Duża liczba ośrodków polskich porzucanych po znaczniejszych miastach dokumenty dotyczące swej działalności zachowała przede wszystkim w prywatnych gabinetach członków zarządów. Po ich śmierci rodziny, często nieposługujące się biegle językiem polskim, utylizowały tego rodzaju „makulaturę”. Na skutek braku zainteresowania nią aktualnych władz stowarzyszeń lub z powodu zaprzestania ich dalszej działalności albo niedostatecznej ilości miejsca do przechowywania takowych dokumentów wiele dokumentów, zdjęć nigdy nie doczekało cyfryzacji. Inne powody niezachowania polskich źródeł to: brak w Nowej Zelandii Polaków posiadających specjalistyczną wiedzę dotyczącą katalogowania i cyfryzacji archiwaliów, brak zgody rodziny, brak świadomości rodziny, a wskutek tego nieprzekazanie dokumentów do lokalnego archiwum lub biblioteki, brak zainteresowania lokalnych nowozelandzkich archiwów i bibliotek taką spuścizną. Niejednokrotnie również brak środków finansowych na katalogowanie, archiwizowanie i digitalizowanie takich dokumentów był przyczyną odłożenia na inny moment tego typu prac.

Niezwykłe pokrzepiającym zacznem zmiany tego stanu rzeczy są działania np. Jacka Dreckiego z Polonii w Auckland, jak również osób przybywających w ostatnim czasie z Polski do Aotearoa w celu zachowania i cyfryzacji polskiego dorobku kulturowego w Nowej Zelandii (np. Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej „Widok” z Białegostoku). Wielkie rocznice przybycia Polaków na antypody, wspierane przez Ambasadę RP w Wellington, także bywają impulsem do tworzenia stron internetowych

53 Papers Past, *Poland*, https://paperspast.natlib.govt.nz/newspapers/?items_per_page=10&snippet=true&query=Poland (dostęp: 09.10.2023).

54 Pahiatua Museum, *Polish Camp*, <https://ehive.com/objects?query=tag%3A%22polish+camp%22&size=12> (dostęp: 09.10.2023).

zawierających cyfrowe wersje dokumentów świadczących o polskich dokonaniach w Nowej Zelandii.

Obecnie należy żywić nadzieję, że wszystkie te inicjatywy nie będą tylko chwilowym, okazjonalnym zrywem na rzecz zachowania w postaci cyfrowej dorobku Polonii w Nowej Zelandii, ale przerodzą się w skoordynowany ruch na rzecz stworzenia jednego archiwum Polonii nowozelandzkiej.

Bibliografia

Książki i monografie

- Bienkowska Barbara (red.), *Współczesne księgozbiory polskie za granicą. Informator* (Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2009).
- Chmielewski Witold J., *Dzieci Polskie w Nowej Zelandii. Obóz w Pahiatua (1944–1949)* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe AIK, 2022).
- Dziwoki Julia (red.), *Archiwa to mosty pamięci między przeszłością, teraźniejszością i przyszłością...* (Krosno: Wydawnictwo Armagraf, 2017).
- Forster Jerzy, *Podróż naokoło świata* (Łódź: Libron, 2007).
- Kaluski Marian, *Polacy w Nowej Zelandii* (Toruń: Kucharski, 2006).
- Krajewska Hanna (red.), *Archiwa Polonii w Australii i Nowej Zelandii. Emigracja i środowiska polonijne*, red. Alicja Kulecka (Warszawa: Wydawnictwo UW, 2013).
- Krajewska Hanna (red.), *Informator o archiwach i dziejach Polonii w Australii oraz Nowej Zelandii w dokumentach* (Warszawa: Wydawnictwo Archiwum Polskiej Akademii Nauk, 2012).
- Manterys Adam (red.), *New Zealand's First Refugees. Pahiatua's Polish Children* (Wellington: Polish Children's Reunion Committee, 2006).
- Paszkowski Lech, *Paweł Edmund Strzelecki. Podróżnik – odkrywca – filantrop* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2021).
- Paszkowski Lech, *Polacy w Australii i Oceanii 1790–1940* (Toruń–Melbourne: Kucharski, 2008).
- Słabczyński Tadeusz, *Podróżnicy polscy w Australii i Oceanii* (Warszawa: Globograf, 2020).
- Wątróbski Leszek, *Polskie osadnictwo w Nowej Zelandii 1872–1983* (Szczecin: PPH Zaspól, 2011).
- Zdziech Dariusz, *Pahiatua, „Mała Polska” małych Polaków* (Kraków: Societas Vistulana, 2007).
- Zdziech Dariusz, *Polska Nowa Zelandia. Emigracja lat 1945–2006* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2022).

Czasopisma

Zdziech Dariusz, „Polskie Muzeum w Auckland”, *Cenne, Bezcenne, Utracone* 3 (2007): 35–36.

Rozdziały w monografiach

Zdziech Dariusz, *Ośrodku Polonii nowozelandzkiej i ich zbiory*, w: Małgorzata Święch-Płonka (red.), *Prace Komisji PAU do badań diaspory polskiej* (Kraków: Wydawnictwo PAU, 2012), 147–162.

Netografia

150 Years Poles Down South, *Voyaging across the seas*, <https://150years.polesdownsouth.nz/> (dostęp: 9.10.2023).

Archives New Zealand, *Pahiatua Polish*, <https://collections.archives.govt.nz/en/web/arena/search#/entity/aims-archive/R25540284/13-black-and-white-photographs-of-polish-refugees-arriving-at-wellington-and-at-the-polish-childrens-camp-at-pahiatua?q=Pahiatua+Polish&source=aims-archive> (dostęp: 9.10.2023).

Archiwum Emigranta, *Dzieci z Pahiatua*, <https://archiwumemigranta.pl/dzieci-z-pahiatua/> (dostęp: 9.10.2023).

Britannica, *New Zealand*, <https://www.britannica.com/place/New-Zealand> (dostęp: 16.09.2023).

Chumko Andre, *Wellington's Dom Polski, home to NZ's Polish community is quake-prone*, *The Post*, <https://www.thepost.co.nz/nz-news/350019503/wellingtons-dom-polski-home-nzs-polish-community-quake-prone> (dostęp: 16.09.2023).

Dzieci Pahiatua, *Konkurs historyczny*, <http://pahiatua.pl/konkurs/> (dostęp: 9.10.2023).

Forster Georg, Forster Johann Reinhold, *A Voyage Round the World: In His Britannic Majesty's Sloop...* (London, 1776).

HKTDC Research, *New Zealand: Market Profile*, <https://research.hktdc.com/en/article/MzU4MDM2MDM3> (dostęp: 16.09.2023).

Jewish Lives, *Peter Baruch: My story*, <https://www.jewishlives.nz/our-people/peter-baruch-my-story-part-twonbspeast-to-freedom-nbspjapan-to-wellington> (dostęp: 16.09.2023).

Klemick Paul, *Lubecki Family*, Poles Down South, <https://polesdownsouth.org.nz/family/lubecki-family/> (dostęp: 16.09.2023).

Kresy Syberia Virtual Museum, *Polscy uchodźcy w Nowej Zelandii*, <https://kresy-siberia.org/galerie-muzealne/polscy-uchodzcy-w-nowej-zelandii-1944-1951/?lang=pl> (dostęp: 09.10.2023).

Muzeum Emigracji w Gdyni, *Nowa Zelandia*, <https://polska1.pl/?s=Nowa+Zelandia> (dostęp: 09.10.2023).

Muzeum Pamięci Sybiru, *Dzieci Sybiru w Nowej Zelandii*, <https://swiatsybiru.pl/pl/dzieci-sybiru-w-nowej-zelandii/> (dostęp: 09.10.2023).

- National Library of New Zealand, *Subritzky family of Northland*, <https://natlib.govt.nz/records/20644382?search%5Bi%5D%5Bsubject%5D%5B%5D=Fro+ntier+and+pioneer+life&search%5Bi%5D%5Bsubject%5D%5B%5D=New+Zealand+--+Northland&search%5Bpath%5D=items> (dostęp: 16.09.2023).
- National Library, *Polish Pahiatua Newspapers*, <https://natlib.govt.nz/items?i%5Bcategory%5D=Newspapers&text=Polish+Pahiatua> (dostęp: 09.10.2023).
- National Library, *Polish Pahiatua*, <https://natlib.govt.nz/items?text=Polish+Pahiatua&commit=Search> (dostęp: 09.10.2023).
- New Zealand Electronic Text Collection Victoria University Wellington, *Tikera*, <https://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-WisTike.html> (dostęp: 16.09.2023).
- New Zealand History, *Council of Jewish Women of New Zealand*, <https://nzhistory.govt.nz/women-together/council-jewish-women-new-zealand> (dostęp: 16.09.2023).
- New Zealand National Archives, *Passenger list of the 'Fritz Reuter'*, <https://collections.archives.govt.nz/en/web/arena/search#/entity/aims-archive/19330/passenger-list-of-the-fritz-reuter?q=Fritz+reuter+&source=aims-archive> (dostęp: 16.09.2023).
- Pahiatua Museum, *Polish Camp*, <https://ehive.com/objects?query=tag%3A%22polish+camp%22&size=12> (dostęp: 09.10.2023).
- Papers Past, *Poland*, https://paperspast.natlib.govt.nz/newspapers?items_per_page=10&snippet=true&query=Poland (dostęp: 09.10.2023).
- Polacy na Świecie, *Nowa Zelandia*, <https://watrobski.wordpress.com/category/nowa-zelandia/> (dostęp: 09.10.2023).
- Polish Association in New Zealand, *History*, <https://www.polishcommunity.org.nz/our-story-1> (dostęp: 16.09.2023).
- Polish Community Trust Bay of Plenty, *Our mission*, <https://polishcommunitytrust.weebly.com/> (dostęp: 09.10.2023).
- Polish Heritage of Otago and Southland Charitable Trust (POHOS), *Welcome*, <https://polesdownsouth.org.nz/> (dostęp: 09.10.2023).
- Polish Heritage Trust Museum, *About us*, http://www.polishheritage.co.nz/?page_id=4 (dostęp: 09.10.2023).
- Polish History New Zealand, *About us*, <https://polishhistorynewzealand.org/about-us/> (dostęp: 09.10.2023).
- Polish Legacy in NZ Charitable Trust, *Between the Waters*, <https://www.facebook.com/polishlegacynewzealand/> (dostęp: 09.10.2023).
- Polonika, *Polskie ślady w Nowej Zelandii*, <https://polonika.pl/polonik-tygodnia/polskie-slady-w-nowej-zelandii> (dostęp: 09.10.2023).
- Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej Widok, *Bolesław Augustis i Sybiracy z Nowej Zelandii*, <https://widok.org.pl/boleslaw-augustis-i-sybiracy-z-nowej-zelandii/> (dostęp: 09.10.2023).
- Te Ara The Encyclopedia of New Zealand, *Story: de Montalk, Joseph Wladislas Edmond Potocki*, <https://teara.govt.nz/en/biographies/2d6/de-montalk-joseph-wladislas-edmond-potocki> (dostęp: 16.09.2023).

Sztuka jako język ubogacający *homo oecumenicus...*

Te Ara The Encyclopedia of New Zealand, *Story: Wodzicki Kazimierz Antoni z Granowa*, <https://teara.govt.nz/en/biographies/5w45/wodzicki-kazimierz-antoni-z-granowa> (dostęp: 16.09.2023).

The Auckland Polish Association inc., *Home*, <https://poloniaauckland.co.nz/> (dostęp: 09.10.2023).

The New Zealand Electronic Text Collection. *Tikera, Children of the Queen of Oceania*, <https://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/name-431103.html> (dostęp: 16.09.2023).

The Polish Association in Christchurch inc., *About us*, <https://www.polonia.org.nz/about-us> (dostęp: 09.10.2023).

Wiśniowski Sygurd, *Dzieci królowej Oceanii* (Warszawa: Nakładem Gebethnera i Wolffa, 1877), Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, <https://dbc.wroc.pl/dlibra/publication/6463/edition/5987/content> (dostęp: 16.09.2023).

Korespondencja

Jacek Drecki, Wiadomość mailowa do autora, 12 czerwca 2023.

Adam Manterys, Wiadomość mailowa do autora, 20 czerwca 2023.

